

Το δικαίωμα ιδρύσεως σταυροπηγίου: η εκκλησιαστική παράδοση και οι αξιώσεις του Φαναρίου (του Π. Β. Κουζενκώφ)

a:2:{s:4:"TEXT";s:69227:"

Εισαγωγή

Το πρόσφατο περιστατικό με την απόπειρα του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως να πήξει το σταυροπήγιο επί αλλοτρίου κανονικού εδάφους και συγκεκριμένα στην πόλη Βίλεμοβ της Ιεράς Μητροπόλεως Ολομούτς και Μπρνο της Ορθοδόξου Εκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας, όξυναν τη συζήτηση γύρω από αυτό τον εκκλησιαστικό θεσμό, που θεωρείται ένα από τα προνόμια των ανωτάτων εκκλησιαστικών αρχών.

Το σταυροπήγιο εκ της παραδόσεως εξεταζόταν και εξετάζεται στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των Προκαθήμενων των Αυτοκεφάλων κατά τόπους Εκκλησιών. Οι θυελλώδεις εκκλησιαστικο-πολιτικές συγκρούσεις των τελευταίων ετών αποκάλυψαν βαθιά διάσταση απόψεων ως προς την κατανόηση των ορίων της κανονικής δικαιοδοσίας μεταξύ των κατά τόπους Εκκλησιών, που ως γνώμονα έχουν την αγιοπατερική και βυζαντινή κανονική και εκκλησιολογική παράδοση, και του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο θεμελιώνει τις αξιώσεις του επί μιας νέας εκκλησιολογίας, που βασίζεται σε ένα αλλόκοτο μείγμα «παπισμού της Ανατολής», χειραγωγήσεως των ιερών κανόνων και δημαγωγίας περί παγκοσμιοποιήσεως οικουμενιστικής κοπής[1].

Ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης, κάνοντας χρήση του αρχαίου τιμητικού του τίτλου «Οικουμενικός Πατριάρχης», διεκδικεί την εξάπλωση της δικαιοδοσίας του, ούτε λίγο, ούτε πολύ, εφ' όλης της «οικουμένης», εξαιρουμένων εκείνων των εδαφών επί των οποίων υφίστανται ήδη άλλες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες αδελφές Εκκλησίες. Άλλωστε πολύ απρόσμενα αποδείχθηκε ότι και αυτή η εξαίρεση δεν είναι απολύτου ισχύος. Η Κωνσταντινούπολη αποφάσισε να επεκτείνει το δικαίωμα ιδρύσεως σταυροπηγίων της εφ' όλων των εδαφών του πλανήτη Γη, προχωρώντας σε ένα αποφασιστικό βήμα προς την πλήρη αντιστοιχία με τη ρωμαιοκαθολική διδασκαλία περί καθολικής δικαιοδοσίας του Θρόνου του Αγίου Πέτρου. Καίτοι, σε αντιδιαστολή προς τους ρωμαιοκαθολικούς, οι νεοφανείς «ορθόδοξοι παπιστές» δεν έχουν ούτε δογματική, ούτε εκκλησιολογική, ούτε και νομική βάση, που να ανταποκρίνεται στις αξιώσεις τους. Μοναδικό στήριγμά τους είναι κάποια «παράδοση» την οποία παρουσιάζουν ως «κανονική» και επί της οποίας επιχειρούν να θεμελιώσουν το ασταθές οικοδόμημα της «νεο-ορθόδοξου εκκλησιολογίας» των. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η ήρεμη και ενδεδεγμένη εξέταση όλων των προβαλλόμενων

σχετικών επιχειρημάτων.

Η κανονική παράδοση

Το σταυροπήγιο είναι ένα ιδιαίτερο καθεστώς μονών και άλλων εκκλησιαστικών ιδρυμάτων (ναών, εκκλησιαστικών σχολών, ξενώνων κ.ο.κ.), τα οποία εξαιρέθηκαν από την κανονική δικαιοδοσία του επιχωρίου επαρχιούχου αρχιερέως και υπάχθηκαν άμεσα στον Προκαθήμενο της Τοπικής Εκκλησίας (π.χ. στο πρόσωπο του Πατριάρχη). Η λέξη «σταυροπήγιον» σημαίνει «στήνω σταυρό» και δηλώνει την πράξη, η οποία συμβόλιζε την τοποθέτηση του θεμελίου λίθου ενός εκκλησιαστικού κτηρίου[2]. Σύμφωνα με τους κανόνες της Ορθοδόξου Εκκλησίας, η ίδρυση ναού ή μονής υπάγεται στην αρμοδιότητα του επιχωρίου ιεράρχη: «Ἐδοξε μηδένα μὲν μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν, μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου» (4, Δ' Οικ.)[3], «Εἰ τις οὖν τούτο ἐπιχειρήσῃ ποιεῖν (κτίζειν εὐκτήριους οἴκους, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν μὴ ἔχων), κολυέσθω ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου» (17, Ζ' Οικ. 17)[4].

Όχι αργότερα από τον 9^ο αι. στη Βυζαντινή αυτοκρατορία, όπου πολλοί ναοί και μονές ιδρύονταν από τους ευγενείς και άρχοντες, εξαπλώθηκε η πρακτική προσκλήσεως του ιδίου του Πατριάρχη στην τελετή θεμελιώσεως, ο οποίος συνήθως έστελνε τη συγκατάθεσή του (εξ ού και η έκφραση: «άποστεῖλαι σταυροπήγια»). Και εάν επρόκειτο για μια απομακρυσμένη εκκλησιαστική επαρχία με επιχώριο ιεράρχη, δημιουργείτο ιεροκανονική σύγκρουση.

Η εκκλησιαστική παράδοση ανέκαθεν με μεγάλο σεβασμό αντιμετωπίζει την τήρηση των δικαιωμάτων των επισκόπων επί των εκκλησιαστικών αυτών περιφερειών. Οι κανόνες πολλάκις τονίζουν το ακέραιο των αρμοδιοτήτων των επιχωρίων ιεραρχών και το απαράδεκτο εισβολής στο χώρο των δικαιοδοσιών τους από μέρους των συνεπισκόπων τους. Μόλις προς το τέλος του 5^{ου} αι. διαμορφώνεται ο θεσμός της πατριαρχίας ως ανώτατης εκκλησιαστικής Αρχής, ως προϊσταμένης των επαρχιούχων Μητροπολιτών. Συνεπώς, δημιουργείται η δυνατότητα μιας ιδιαίτερης μορφής προνομίων, δηλαδή της απευθείας υπαγωγής στον Πατριάρχη, παρακάμπτοντας τον «οικείο» Μητροπολίτη. Επίσκοποι πόλεων με τέτοια προνόμια άρχισαν να τιτλοφορούνται «αυτοκέφαλοι αρχιεπίσκοποι»[5], σχηματίζοντας μια ιδιαίτερη βαθμίδα στην εκκλησιαστική-διοικητική ιεραρχίας (κατώτερη των μητροπολιτών, αλλά ανώτερη των απλών επισκόπων). Ενώ η απόδοση του σχετικού καθεστώτος σε ναούς και μονές άρχισε να χαρακτηρίζεται «χορήγηση πατριαρχικού σταυροπηγίου».

Ο θεσμός του σταυροπηγίου είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο, το οποίο σχεδόν δεν αποτυπώνεται στο αρχαίο κανονικό δίκαιο. Στο πολύτομο σώμα των ιερών κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας, που περιλαμβάνει τους κανόνες των Αγίων Αποστόλων και Αγίων Πατέρων, των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων καθώς και τις ερμηνείες αυτών των κανόνων από τους Βυζαντινούς κανονολόγους

Ιωάννη Ζωναρά (αρχές του 12^{ου} αι.), Αλέξιο Αριστηνό (μέσα του 12^{ου} αι.) και Θεόδωρο Βαλσαμώνα (τέλος του 12^{ου} αι.) οι αναφορές στα σταυροπήγια απαντώνται μόνον μερικές φορές[6].

Έτσι, ερμηνεύοντας τον 31^ο Αποστολικό κανόνα ο Θεόδωρος Βαλσαμών γράφει:

Ἐκάστης πόλεως ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ ὀφείλουσιν ὑποκεῖσθαι τῷ κατὰ χώραν ἐπισκόπῳ... Τούτῳ τῷ κανόνι καὶ τοῖς λοιποῖς τὰ τοιαῦτα διοριζομένοις προσβοηθούμενοι οἱ κατὰ χώραν μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι γογγύζουσι κατὰ τῶν ζητούντων σταυροπήγια πατριαρχικὰ εἰς τὰς ἐνορίας αὐτῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πολλάκις τινὲς ὥχλησαν τὰς βασιλικὰς καὶ πατριαρχικὰς ἀκοάς, ζητοῦντες περαιρεθῆναι τὴν δόσιν τῶν πατριαρχικῶν σταυροπηγίων, ὡς τῶν ζητούντων αὐτά, καὶ ποιούμενων τὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀναφορὰν, μὴδὲ λόγου ἀξιούντων αὐτούς· ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθησαν καὶ ταῦτα ζητοῦντες κανόνας προκομισθῆναι, τὴν τῶν τοιούτων σταυροπηγίων ἐκχωροῦντας ἔκδοσιν, ὡς τοῦ μέρους τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας γενναίως ἀποσκευασμένου τὴν τούτων ἔνστασιν, διὰ τῆς μακρᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀγράφου συνήθειας, τῆς ἀντὶ κανόνων κρατησάσης ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ μέχρι τοῦ νῦν [7].

Από αυτό το κείμενο του ἐγκριτου κανονολόγου διαφαίνεται ότι ακόμη και στα τέλη του 12^{ου} αι. οι υπαγόμενοι στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως αρχιερεῖς επιχειρούσαν να ενίστανται στην ίδρυση πατριαρχικῶν σταυροπηγίων στο χώρο των ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τους. Και εἶναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι στην ἀπαίτηση των ἀντιπάλων τῆς να προσκομίσει *κανονικὴ θεμελίωση* του πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου ἡ «Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ» (δηλαδή το Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως) δεν μπορούσε να υποδείξει κάτι τέτοιο, τεκμηριώνοντας τα δικαιώματά τῆς «διὰ τῆς μακρᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀγράφου συνήθειας, τῆς ἀντὶ κανόνων κρατησάσης».

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία κανονικὴ παράδοση σεβασμοῦ των δικαιωμάτων των ἐπαρχιούχων ἐπισκόπων ἀκόμη και σε περίπτωσι εφαρμογῆς προνομίων ἀπὸ τον Πατριάρχη σώζεται σήμερα στη Ρωσικὴ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας τοῦ 2000 σχετικὰ με τὴν ίδρυση σταυροπηγίου ἀναφέρει:

Ἡ ίδρυση σταυροπηγιακῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀντιπροσωπειῶν στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Μόσχας πραγματοποιεῖται διὰ Διαταγμάτων τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ Πασῶν των Ρωσσιῶν. Ἡ ίδρυση σταυροπηγίων ἐντὸς ὁρίων ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν πραγματοποιεῖται με σύμφωνη γνώμη τοῦ ἐπαρχιούχου ἀρχιερέως καὶ με ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ Πασῶν των Ρωσσιῶν καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου[8].

Συνεπῶς, ἡ ίδρυση σταυροπηγίου *ἀνευ συγκαταθέσεως* τοῦ ἐπιχωρίου ἐπισκόπου, γιὰ τὸ ὁποῖο παραπονοῦνταν οἱ σύγχρονοι τοῦ Βαλσαμώνος, δεν εἶναι δυνατόν στὴ σημερινὴ Ρωσικὴ Ἐκκλησίᾳ, πράγμα που συνάδει ἀπολύτως με τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἀποστολικῆς καὶ ἀγιοπατερικῆς

παραδόσεως.

Από το σχόλιο, λοιπόν, του Θεοδώρου Βαλσαμώνος προκύπτει σαφώς ότι προς τον 12^ο αι. ο θεσμός του σταυροπηγίου, ο οποίος προβλέπει το δικαίωμα του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως να ιδρύει και να ελέγχει μονές στις εκκλησιαστικές επαρχίες του οικείου αυτού Πατριαρχείου, θεωρείτο πλέον ως παλαιά παράδοση. Για να έχει όμως κανονική ισχύ αυτή η παράδοση θα έπρεπε να διαθέτει στερεά εκκλησιαστικά-κανονικά θεμέλια. Αυτό το ζήτημα, προφανώς, προβλημάτιζε και τον ίδιο τον Βαλσαμόνα, ο οποίος μετά από την παρατεθείσα ανωτέρω ερμηνεία συμπληρώνει ως εξής:

ΕΤΕΡΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑ. Μετὰ τὴν τοῦ παρόντος κανόνος ἐρμηνείαν, εἰς λόγον ἐλθὼν μετὰ τινων ἀρχιερέων, γογγυζόντων διὰ τὰ πατριαρχικὰ σταυροπήγια, ὡς δῆθεν ἀκανονίστως ἀποστελλόμενα εἰς τὰς ἐνορίας αὐτῶν, κατενόησα δικαίως καὶ κανονικῶς ταῦτα γίνεσθαι, καὶ μάτην τοὺς ἐγχωρίους ἐπισκόπους μέμφεσθαι τὴν τούτων ποιήσιν. Ἀπὸ γὰρ τῶν θείων κανόνων οὔτε μητροπολίτη, οὔτε ἀρχιεπισκόπῳ, οὔτε ἐπισκόπῳ ἐνορία ἐδόθη, ἀλλὰ τοῖς πέντε πατριάρχαις ἀπενεμήθησαν αἱ ἐνορίαι τῶν τεσσάρων κλιμάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσιν ἐν ταύταις τὴν ἀναφορὰν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἀπὸ πάντων τῶν ἐν αὐταῖς ἐπισκόπων· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' κανόνος τῆς Α' συνόδου καὶ τοῦ Β' καὶ Γ' κανόνος τῆς δευτέρας, διοριζομένων τὸν Ἀλεξανδρείας ἔχειν ἐνορίαν πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην, καὶ τὴν Πεντάπολιν, τὸν Ἀντιοχείας, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Κιλικίαν, καὶ τοὺς λοιποὺς πατριάρχας, τὰς ἐτέρας διοικήσεις. Ὅθεν καὶ ὡς ἔχοντες δίκαια χειροτονιῶν εἰς τὰς ἀφορισθείσας αὐτοὺς διοικήσεις, κατὰ τὴν τῶν ῥηθέντων κανόνων περίληψιν, καὶ ἀνακρίνοντες τοὺς διέποντας ταύτας ἀρχιερεῖς, καὶ κανονικῶς διορθούμενοι, δικαίως καὶ σταυροπήγια δώσουσιν εἰς πόλεις καὶ παροικίας αὐτῶν· ἰδιώσονται δὲ καὶ κληρικοὺς αὐτῶν, ὅσας θέλουσιν, ἀποκριματίστως. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, **οὐδενὶ τῶν πατριαρχῶν ἐπ' ἀδείας ἔσται εἰς ἐτέρου πατριάρχου ἐνορίαν ἀποστεῖλαι σταυροπήγια**, ἀλλ' οὐδὲ κληρικὸν αὐτοῦ ἀρπάσαι, ἵνα μὴ συγχέωνται τὰ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν [9].

Ὅπως διαπιστώνουμε, ως θεμελίωση του δικαιώματος χορήγησης σταυροπηγίου ο βυζαντινός κανονολόγος βλέπει τα ιδιαίτερα προνόμια των Πατριαρχῶν όπως καθορίστηκαν από τους κανόνες της Α' και της Β' Οικουμενικῶν Συνόδων (6,7, Α' Οικουμ., 2,3, Β' Οικουμ.) και τη συνδέει με άλλα προνόμια των Προκαθημένων των κατά τόπους Εκκλησιῶν ἐναντι των υπαγόμενων σε αυτούς επισκόπων (της χειροτονίας και του δικαστηρίου). Ταυτόχρονα, ο Θεόδωρος Βαλσαμών, ο οποίος ο ίδιος εἶχε μάλιστα τον τίτλο του Πατριάρχη Αντιοχείας, καταδικάζει απερίφραστα τη θεμελίωση σταυροπηγίου σε αλλότρια Τοπική Εκκλησία, τονίζοντας ότι με μια τέτοια ενέργεια «συγχέονται» τα δικαιώματα των Εκκλησιῶν.

Η παρούσα επεξήγηση του Βαλσαμώνος διασαφηνίζει τη σημασία των λεχθέντων του σε άλλα σημεία. Ἐτσι, στην ερμηνεία του 12^{ου} κανόνα της Σαρδικῆς, διατείνεται:

Ἀπὸ μακρᾶς δὲ συνηθείας, βεβαιωθείσης πολλάκις συνοδικῶς, ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως σταυροπήγια τε δίδωσιν εἰς πάσας τὰς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνορίας, καὶ ἀναφορὰν ἔχει οὐ μόνον ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐφ' αἷς ἔχει ἀκινήτοις κτήσεσιν ὅπουδῆποτε. Τινὲς δὲ λέγουσι, τὸ αὐτοδίκαιον ἔχειν τὸν αὐτὸν ἅγιον θρόνον, οὐ μόνον εἰς τὰς διαφέρουσας τούτῳ κυριαρχικῶ δικαίῳ κτήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀκίνητα τῶν ὑποκειμένων τούτῳ μοναστηρίων, ὅπουδῆποτε διακείμενα [10].

Ενὼ στὴ «Μελέτη χάριν τῶν δύο ὁφικίων, τοῦ τε χαρτοφύλακος καὶ τοῦ πρωτεκδίκου» ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών, πλέκοντας ἐγκώμια στὴν υψηλὴ τιμὴ τοῦ προΐσταμένου τοῦ πατριαρχικοῦ γραφείου, δηλαδὴ τοῦ χαρτοφύλακα, ἀναφωνεῖ:

Διὰ τούτου (scil. τοῦ πατριαρχικοῦ βουλλωτηρίου) καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σχεδὸν πατριαρχικὰ καταγράφεται καὶ δίδωσι σταυροπήγια, καὶ πολλῶν πολίων ἐκκλησιαστικὰ μετατίθῃσι κάρηνα εἰς τῆς πρώτης κεφαλῆς τὸ ἀνάκτορον[11].

Ουδεμία ἀμφιβολία χωρὰ ὅτι ἀναφερόμενος σὲ «πάσας τὰς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνορίας» καὶ «πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σχεδὸν»[12] ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος δὲν ἀντιλέγει στὸν εαυτὸ τοῦ καὶ ἐννοεῖ τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίαι ἐντὸς τῶν ὁρίων μιᾶς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Στὴν τελευταία περίπτωσι αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴ μνεία τῆς «μεταθέσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κεφαλῶν» στὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ διαταγὰς τοῦ βουλλωτηρίου (γραμματείας – σημ. τοῦ μτφρ.), προφανῶς ἐννοεῖται ἡ κλήσις τῶν ἐπισκόπων πρὸς συμμετοχὴν στὶς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου[13].

Οἱ κρίσεις τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμώνος γιὰ τὰ σταυροπήγια κατέστησαν κλασικὲς γιὰ τοὺς βυζαντινοὺς κανονολόγους. Τὸν 14^ο αἰ. ἀναπαράγονται στὸ «Ἀλφαβητικὸ Σύνταγμα» τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη. Αὐτὸ τὸ *sui generis* λεξικὸ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου εἶναι μιὰ ταξινομημένη κατὰ θέματα σὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ συλλογὴ κανόνων, νόμων τῆς πολιτείας, ποὺ ἀφοροῦν στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, καὶ ἐρμηνειῶν ἐγκρίτων κανονολόγων. Ἐτσι στὸ τμήμα «Περὶ ὧν ἔχουσιν αἱ Ἐκκλησίαι καὶ οἱ Ἐπίτροποι πρεσβείων καὶ προνομίων» (στοιχεῖο «Ε», κεφ. 11) ὑπὸ τὸν τίτλο «Διατὶ ὁ Πατριάρχης εἰς τὰς τῶν μητροπόλεων ἐνορίας πέμπει σταυροπήγια» παραθέτει μετὰ ὁρισμένους τροποποιήσεις τὴν ὡς ἄνω «Ἐτέρα ἐρμηνεία» τοῦ 31^{ου} κανόνα τῶν Αποστόλων:

ΒΑΛΣ. Ἐπειδὴ τοίνυν τοῖς πέντε Πατριάρχαις ἀπενεμήθησαν αἱ ἐνορίαι τῶν τεσσάρων τῆς Οἰκουμένης κλιμάτων, **πλὴν ὀλίγων Ἐκκλησιῶν**, καὶ μητροπολίτας ἐφεῖται τούτοις χειροτονεῖν εἰς τὰς ἀφορισθείσας αὐτοῖς διοικήσεις, ἀνακρίνειν τε αὐτούς, καὶ κατὰ τοὺς θεῖους εὐθύνειν κανόνας, καὶ τὴν ἐκφώνησιν καὶ μνήμην ἔχειν τῶν οἰκείων ὀνομάτων, πρὸ πάντων τῶν ἐν ταῖς διοικήσεσι μητροπολιτῶν· ταῦτα τοὶ καὶ σταυροπήγια πέμπουσιν εἰς τὰς αὐτῶν ἐνορίας, καὶ κληρικοὺς ἐξ αὐτῶν λαμβάνουσιν οὓς αἰροῦνται. οὐ μὴν ἐφεῖται τινὶ τούτων καὶ εἰς χώραν πέμπειν σταυροπήγιον, ἥτις ἑτέρῳ ὑπόκειται πατριάρχῃ, οὔτε κληρικὸν λαβεῖν ἐξ αὐτῆς, ἵνα μὴ συγχέωνται

τὰ δίκαια τῶν Ἐκκλησιῶν[14].

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Βλάσταρης προσθέτει στα πέντε πατριαρχεῖα τῆς Οἰκουμένης καὶ «ὀλίγας Ἐκκλησίας», ὑπὸ τις ὁποῖες, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπόμενη παράγραφο, ὑπονοεῖ τις υφιστάμενες τὴν ἐποχὴ τοῦ αυτοκέφαλος Ἐκκλησίες: Βουλγαρίας, Κύπρου καὶ Γεωργίας. Παράλληλα τονίζει ἰδιαίτερως ὅτι οἱ προαναφερθεῖσες Ἐκκλησίες, παρόλο που δὲν ἐντάσσονται στὴν πεντάδα τῶν πατριαρχείων, δὲν υπάγονται σὲ κανέναν ἄλλο Πατριάρχη:

Περὶ τοῦ Βουλγαρίας, τοῦ Κύπρου, καὶ τοῦ Ἰβήρων. Αἱ δὲ μὴ ὑποκείμεναι Πατριάρχῃ τινί, ἢ τῆς Βουλγαρίας ἐστὶν Ἐκκλησία, ἣν ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ὡς ἐκ τῆς ῥηθησομένης νεαρᾶς αὐτοῦ γνώριμον ἔσται· ἢ τῆς Κύπρου· ταύτην δὲ ἡ τρίτη Σύνοδος καὶ ἡ ΣΤ΄ τετιμήκασιν, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα ῥηθήσεται· ἢ τῶν Ἰβήρων, ἣν ἐτίμησε διάγνωσις τῆς ἐν Ἀντιόχεια Συνόδου, ὑποκειμένην πρώην αὐτῇ. Τούτων γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι εἰώθασιν [15].

Επομένως, ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος τοῦ 14^{ου} αἰ. καταγράφει τὴν μετεξέλιξη τῆς πενταρχίας: στὰ παλαίφατα πατριαρχεῖα προστίθενται πλέον οἱ «ὀλίγες Ἐκκλησίες», οἱ ὁποῖες δὲν υπάγονται σὲ κανένα ἀπὸ αὐτά. Ἀντιστοίχως καὶ τὰ προνόμια τῶν Προκαθημένων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀποστολῆς σταυροπηγίου, περιορίζονται πλέον ἐντὸς τῶν ορίων τῶν κατὰ τόπους Αυτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Στὴ συνέχεια στὸ τμήμα «Περὶ ἀποδημίας ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν» (στοιχεῖο «Α», κεφ. Θ΄) στὸν ὑπότιτλο «Ὅτι μόνῳ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως σταυροπήγια πανταχῇ πέμπειν δέδοται» ὁ Ματθαῖος Βλάσταρης μεταφέρει τὴν ἐρμηνεία τοῦ 12^{ου} τῆς Σαρδικῆς ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος, ἐλαφρῶς τροποποιώντας τὴν:

Μόνῳ δὲ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως ἐκ συνήθειας ἐφεῖται μακρὰς σταυροπήγια τε δίδομαι, καὶ τὴν ἀναφορὰν καὶ μνήμην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχειν, οὐ μόνον ἐφ' οἷς κέκτηται ἰδίῳ χωρίῳ ὅπουδὴποτε κειμένοις, καὶ τοῖς ἀκινήτοις κτήμασι τῶν ὑποκειμένων τούτῳ μοναστηριῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν μητροπόλεων αὐτοῦ ἐνορίαις, ἔνθα ἂν παρὰ τοῦ τὸν νεῶν ἀνεγείροντος δηλαδὴ προσκληθεῖ [16].

Ὅπως διαπιστώνουμε, ὁ Βλάσταρης σὲ ἀντιδιαστολὴ με τὸν Βαλσαμῶνα δέχεται πλέον ὡς δεδομένο καὶ ὅχι ὡς προσωπικὴ ἀποψη τὴν ἄμεση ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως στὰ ἀκίνητα τῶν υπαγόμενων σὲ αὐτὸν μοναστηριῶν. Ὅμως με αὐτὸ περιορίζεται ἐδῶ ἢ κατ' ἐπέκτασιν ἐρμηνεία τῶν προνομίων τοῦ Κωνσταντινουπόλεως.

Φαινομενικά τὸ ζήτημα εἶναι ἀπλούστατο: καὶ τὸν 12^ο καὶ τὸν 14^ο αἰ. τὸ δικαίωμα τοῦ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἰδρύει σταυροπήγια δὲν θεωρεῖτο ἀδιαμφισβήτητο ἀκόμη καὶ στὸ χώρο

της οικείας αυτού κανονικής δικαιοδοσίας και αμφισβητείτο από ορισμένους επαρχιούχους αρχιερείς. Ενώ οι έγκριτοι κανονολόγοι, υπεραμυνόμενοι του δικαιώματος αυτού, το θεμελίωναν όχι επί των εκκλησιαστικών κανόνων, αλλά επί του καθιερωμένου εθίμου, εντάσσοντάς το στα άλλα προνόμια του Προκαθημένου της τοπικής Εκκλησίας.

Εν τούτοις, δεν είναι τόσο απλά τα πράγματα.

Το παράδοξο της «Εισαγωγής»

Στο κεφάλαιο Η' του στοιχείου «Π», που έχει τίτλο «Περί πατριάρχου», το «Αλφαβητικό Σύνταγμα» του Ματθαίου Βλάσταρη επικαλείται ένα μόνο και μοναδικό και μάλιστα κρατικό νομικό κείμενο της «Εισαγωγής»[17] των αυτοκρατόρων Βασιλείου Α', Κωνσταντίνου και Λέοντος (γύρω στο 885 μ.Χ.), όπου μεταξύ άλλων περιλαμβάνεται το ακόλουθο κείμενο:

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος βασιλεία ἐπικοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψήφοις πρῶτος ἀνερῶρήθη· αἷς οἱ θεῖοι κατακολουθοῦντες νόμοι[18] καὶ τὰς ὑπὸ τοὺς ἐτέρους θρόνους γινομένας ἀμφισβητήσεις ὑπὸ τὴν ἐκείνου προστάττουσιν ἀναφέρεσθαι διάγνωσιν καὶ κρίσιν.

Πασῶν τῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπείων, μοναστηρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν ἡ πρόνοια καὶ φροντίς, ἔτι δὲ καὶ κρίσις, καὶ κατάκρισις, καὶ ἀθώωσις, τῷ οἰκείῳ Πατριάρχῃ ἀνάκειται· τῷ δὲ Κωνσταντινουπόλεως προέδρῳ ἔξεστι καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλλων θρόνων ἐνορίαις, ἐν οἷς οὐκ ἔστι προκαθιέρωσις ναοῦ, σταυροπήγια διδόναι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις θρόνοις γινομένας ἀμφισβητήσεις ἐπιτηρεῖν καὶ διορθοῦσθαι, καὶ πέρας ἐπιτιθέναι ταῖς κρίσεσιν [19].

Συνεπώς, η «Εισαγωγή», παρ' όλη την υπόλοιπη κανονική φιλολογία, ισχυρίζεται ότι ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: α) κατέχει πρωτεία μεταξύ όλων των πατριαρχείων, β) μπορεί να αναμιγνύεται στις διενέξεις εντός άλλων πατριαρχείων, γ) δικαιούται να ιδρύει σταυροπήγια στις άλλες κατά τόπους Εκκλησίες.

Το μεσαιωνικό βυζαντινό νομικό σύστημα διαφέρει από το σημερινό ως προς το ότι απαντώνται σε αυτό πολύ συχνά αντιφατικές αρχές: ακόμη και σε τόσο έγκριτες συλλογές όπως τα «Βασιλικά» υπάρχουν αρκετές[20]. Πολύ περισσότερο τέτοια παράδοξα απαντώνται συχνά στα νομικά σταχυολογήματα, συντάκτες των οποίων δανείζονταν το υλικό τους από τις πλέον διαφορετικές πηγές. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί το εξεταζόμενο εδώ «Αλφαβητικό Σύνταγμα» του Βλάσταρη, ο οποίος ουδόλως επεδίωκε το σκοπό να καθιερώσει τις γενικές κανονικές αρχές των εκκλησιών, αλλά απλώς συνέταξε έναν εύχρηστο οδηγό, εντάσσοντας εκεί διάφορα αρχαία κείμενα της επιλογής του.

Συνεπώς, εκκρεμεί να προσδιορίσουμε ποια από τις νομικές αρχές θεωρείτο κανονική από την άποψη της επίκαιρης εκκλησιαστικής πρακτικής; Στην πραγματικότητα απάντηση στην ερώτηση αυτή είχαν ήδη δώσει οι βυζαντινοί κανονολόγοι στο πρόσωπο του Θεοδώρου Βαλασαμώνος, το κύρος της γνώμης του οποίου επιβεβαιώνει και ο ίδιος ο Ματθαίος Βλάσταρης, ο οποίος τον παραθέτει. Ο Βαλαμών έζησε δύο αιώνες μετά τη δημιουργία της «Εισαγωγής» και μάλιστα είχε εμπλακεί ενεργά στα πρακτικά θέματα της εκκλησιαστικής ζωής. Αυτός και γράφει ευθέως ότι δεν έχει ο Πατριάρχης *την κανονική θεμελίωση* για να επεκτείνει σταυροπήγια ακόμη και επί *των οικείων αυτού επαρχιών*. Υπάρχει μόνον η παράδοση, η οποία αναπτύσσει τα κανονικά προνόμια των Προκαθημένων των κατά τόπους Εκκλησιών *εντός των ορίων της οικείας αυτών δικαιοδοσίας* και μόνον!

Όσον δε αφορά την «Εισαγωγή», αυτό το βυζαντινό μνημείο πρώτον, έχει αποκλειστικά αστικό-νομικό χαρακτήρα, δεύτερον, ακόμη και με αυτή την ιδιότητα έχει πολύ περιορισμένη αυθεντία. Κατά τη γνώμη των ειδημόνων, η «Εισαγωγή», η οποία συντάχθηκε το τελευταίο έτος της βασιλείας του Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα (867–886) με την ενεργό συμμετοχή του Πατριάρχη Φωτίου, δεν πρόλαβε να αποκτήσει μια σταθερή επίσημη θέση και επί του Λέοντος ΣΤ΄ (886–912) ήδη πλέον εκτοπίσθηκε στο περιθώριο της νομικής πρακτικής και πιθανώς έτσι και έμεινε απλό νομοσχέδιο[21]. Άλλωστε, ορισμένες διατάξεις της και ειδικότερα το παρατιθέμενο από τον Βλάσταρη κείμενο για τον βασιλιά και τον Πατριάρχη άσκησαν ορισμένη επίδραση στην βυζαντινή και μεταβυζαντινή πολιτική ιδεολογία, όχι όμως χάρη στο κύρος της «Εισαγωγής», αλλά λόγω της μοναδικότητάς της[22].

Η επιθυμία των συντακτών της «Εισαγωγής», δηλαδή τόσο του Βασιλείου Α΄, όσο και του Αγίου Φωτίου, που κρυβόταν πίσω του, να ανυψώσουν τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως σε επίπεδο αντίστοιχο με την καθολική εξουσία του αυτοκράτορα, εν πολλοίς καθοριζόταν από την πολεμική με την παπική Ρώμη, η οποία ακριβώς εκείνη την εποχή επιχειρούσε να επιβάλλει στο Βυζάντιο το δικό της δόγμα της «παγκοσμίου δικαιοδοσίας». Επιπλέον, η «Εισαγωγή» κατά τη θέση της, δεν ήταν μια συλλογή κανόνων, αλλά συμπίλημα της *αυτοκρατορικής* νομοθεσίας και εξαιτίας αυτού του χαρακτήρα της οι αρχές της περιορίζονταν στο έδαφος *ενός κράτους*, της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, εντός των ορίων της οποίας στα τέλη του 9^{ου} αι. ευρίσκονταν οι εκκλησιαστικές επαρχίες μόνον δύο πατριαρχείων: Κωνσταντινουπόλεως και Ρώμης (στα Βαλκάνια και τη Νότια Ιταλία). Κρίνοντας επομένως εν συνόλω η κατ' επέκτασιν ερμηνεία των προνομίων του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στρεφόταν ακριβώς κατά της Ρώμης ως «σύμμετρη απάντηση» στις αξιώσεις της.

Τον 6^ο αι. διαμορφώθηκε οριστικά το δόγμα της λεγόμενης πενταρχίας, δηλαδή των πέντε πατριαρχείων «πάσης τῆς οἰκουμένης»[23] (ως οικουμένη υπονοεῖτο συνήθως το έδαφος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας)[24]. Αλλά τον επόμενο ήδη αιώνα συνεπεία των αραβικών κατακτήσεων

οι τρεις από τους πατριαρχικούς θρόνους— η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια και η Ιερουσαλήμ – βρέθηκαν στο έδαφος του ισλαμικού χαλιφάτου, ενώ η παπική Ρώμη το 800 δημιούργησε την «οικεία» αυτής αυτοκρατορία στη Δύση με επικεφαλής τους Φράγκους (αργότερα τους Γερμανούς) βασιλείς. Μοναδικός πατριαρχικός θρόνος στο χώρο της Ανατολικής Ρωμαϊκής (Βυζαντινής) αυτοκρατορίας επί πολλούς αιώνες έμεινε η Κωνσταντινούπολη, η οποία ολοένα και συχνότερα άρχισε να αντιμετωπίζεται ως ο μόνος «οικουμενικός» θρόνος[25]. Αυτό αποτυπώθηκε τόσο στην αυτοκρατορική νομοθεσία, όσο και στην εκκλησιαστική-κανονική πρακτική.

Άλλωστε, οι απόπειρες ανυψώσεως της Κωνσταντινουπόλεως πάνω από τις άλλες Ορθόδοξες κατά τόπους Εκκλησίες ως αντιφάσκουσες με τους κανόνες, προκαλούσαν δυσaréσκεια εκ μέρους των λοιπών Πατριαρχών. Ακριβώς αυτή τη θέση είναι που αντικατοπτρίζει ο Θεόδωρος Βαλσαμών. Ολόκληρη χιλιετία, από τον 10^ο έως τον 20^ο αι., το ζήτημα των δικαιωμάτων σταυροπηγίου δεν προκαλούσε καμία σοβαρή προστριβή. Αλλά η κατάσταση άλλαξε απρόσμενα εξαιτίας των καθολικών μεταβολών λόγω της καταρρεύσεως της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της απότομης επιπλοκής της καταστάσεως των ορθοδόξων στην κεμαλική Τουρκία. Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στερήθηκε εκ των πραγμάτων των «αυθιγενών» εκκλησιαστικών επαρχιών του με την ίδια την περαιτέρω ύπαρξή του να αμφισβητείται. Και τότε με την υποστήριξη των χωρών της Αντάντ άρχισε να υπερπροβάλλεται η ιδέα της δήθεν πατροπαράδοτης «οικουμενικής δικαιοδοσίας» της Κωνσταντινουπόλεως[26].

Τα πατριαρχικά σταυροπήγια στην Εκκλησία της Ελλάδος

Το ότι δεν επρόκειτο για κανένα καθολικό δικαίωμα της Κωνσταντινουπόλεως σε σταυροπήγια εντός των ορίων άλλων Αυτοκεφάλων κατά τόπους Εκκλησιών, αποδεικνύει το προηγούμενο σχετικά με το καθεστώς των αρχαίων σταυροπηγιακών μονών στα εδάφη, τα οποία προσαρτήθηκαν τον 19 αι. στο Βασίλειο της Ελλάδος. Η Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1882 ανακήρυσσε:

Καί δή γράφοντες αποφαινόμεθα έν Αγίω Πνεύματι, τάς έν ταῖς πολιτικῶς τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἄρτι ἐκχωρηθείσαις χώραις κειμένας..., ὡς καί τάς έν αὐταῖς ὑπαρχούσας ἱεράς Πατριαρχικάς καί Σταυροπηγιακάς Μονάς εἶναι διά παντός τοῦ λοιποῦ καί λέγεσθαι καί παρά πάντων γινώσκεσθαι καί ἐκκλησιαστικῶς ἠνωμένας καί συνημμένας ἀναποσπᾶστως τῇ Ἀγιωτάτῃ αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος καί ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας ταύτης διακυβερνᾶσθαι, πρὸς αὐτήν τε ἔχειν τήν κανονικὴν καί ἄμεσον ὑποταγὴν καί ἀναφοράν, καί τοῦ ὀνόματος αὐτῆς μνημονεύειν [27].

Επομένως, η Κωνσταντινούπολη εκείνη την εποχή όχι μόνον δεν διεκδικούσε την ίδρυση επί των εδαφών άλλων κατά τόπους Εκκλησιών νέων σταυροπηγίων, αλλά και παραχωρούσε τα οικεία αυτής αρχαία και αδιαμφισβήτητα σταυροπηγιακά μοναστήρια, σεβόμενη το αυτοκέφαλο καθεστώς

και την ακεραιότητα της δικαιοδοσίας της αδελφής Εκκλησίας.

Τη δεκαετία του '20 κατά τον 20^ο αι. μετεβλήθη η κατάσταση και όταν πάλι γινόταν λόγος για το καθεστώς των σταυροπηγιακών μονών, που βρέθηκαν στο έδαφος της Ελλάδος κατά άλλη μια επαναχάραξη των πολιτικών συνόρων, η Κωνσταντινούπολη άρχισε με αυστηρότερο πλέον τρόπο να υπερασπίζεται τα αρχαία αυτής προνόμια. Η παράγραφος Ι' της Πατριαρχικής και Συνοδικής Πράξεως του 1928 αναφέρει ότι:

Διατηροῦνται ἀπαραιμείωτα τὰ κανονικά δικαιώματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἱερῶν Πατριαρχικῶν καὶ Σταυροπηγιακῶν Μονῶν, μνημονευομένου ἐν αὐταῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς ἀνακοινουμένης πρὸς τὸν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην τῆς ἐκλογῆς τῶν νέων Ἡγουμενοσυμβουλίων τῶν Μονῶν τούτων [28].

Ὅπως διαπιστώνουμε, ἀκόμη και ἐν προκειμένῳ ὁ θρόνος Κωνσταντινουπόλεως περιορίζει ταπεινά τις απαιτήσεις διατηρήσεως των ἀνέκαθεν κανονικῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ σταυροπηγίων με τὴ μνημόνευση τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν ἐγκριση τῆς συνθέσεως των ὁργάνων τῆς μοναστηριακῆς διοικήσεως. Δὲν γίνεται λόγος γιὰ κανένα ἰδιαίτερο δικαίωμα.

Η «αναγέννηση» των αξιώσεων της Κωνσταντινουπόλεως

Ἡ θεωρία ὅτι ὁ πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαθέτει ὄχι μόνον «οικουμενική» δικαιοδοσία πέραν των ὁρίων των λοιπῶν κατὰ τόπους Εκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ σφαῖρα ἰδρύσεως σταυροπηγίων, ἡ ὁποία δὲν ἔχει κανένα ὄριο περιορισμοῦ, ἀρχισε νὰ ἀναπτύσσεται με ἰδιαίτερη ὁρμή ὡς συνέπεια τῆς ὀριστικῶς καθορισθείσας το τελευταῖο διάστημα πορείας τοῦ Φαναρίου πρὸς τὴν κατοχύρωση γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τοῦ καθεστώτος τοῦ «πρώτου ἄνευ ἴσων», δηλαδὴ τοῦ ἀνώτατου ιεράρχου ὅλης τῆς Ὁρθοδόξου Εκκλησίας[29].

Ἡ επιχειρηματολογία των ἀπολογητῶν τῆς θέσεως τοῦ Φαναρίου, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν υπὲρ των αὐθαιρέτων σταυροπηγίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν Ἀθήνα (2014) καὶ τὸ Βιλέμοβ (2020) ἀκολουθεῖ τὴν κάτωθι λογική:

1. Ὁ θρόνος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καθορίσθηκε κανονικῶς ὡς «δεύτερος μετὰ τὴν Ῥώμην» (3^{ος} τῆς Β', 28^{ος} τῆς Δ' καὶ 36^{ος} τῆς ΣΤ') καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι μετὰ τὴν ἐκπτώση τῆς Εκκλησίας τῆς Ρώμης ἀναδείχθηκε «πρώτος» στὴν Ὁρθόδοξη Εκκλησία.
2. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπεκτείνεται στὶς ἐκκλησίες «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς» (28^{ος} τῆς Δ'), καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι σὲ ὅλα τὰ ἐδάφη τοῦ πλανῆτη, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίες των ἄλλων Ὁρθοδόξων Εκκλησιῶν.
3. Οἱ κανόνες (9^{ος} καὶ 17^{ος} τῆς Δ') καὶ ἡ βυζαντινὴ νομικὴ παράδοση (Εἰσαγωγή 3.9)

αναγνωρίζουν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως τα δικαιώματα της παγκοσμίου δικαιοδοσίας.

4. Εντός των πλαισίων αυτών των «οικουμενικών» εξουσιών ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως έχει ιδιαίτερο, θεμελιωμένο στην αρχαία παράδοση και υπέχοντος ισχύ κανόνα, προνόμιο χορηγήσεως σταυροπηγίου και στις εκκλησιαστικές επαρχίες όλων των λοιπών Ορθόδοξων Εκκλησιών[30].

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα ως άνω εξετασθέντα αυθεντικά και έγκριτα κείμενα μπορούμε να αντιλογήσουμε ως εξής:

1. Το πρωτείο του θρόνου της Κωνσταντινουπόλεως ουδέποτε αμφισβητείτο από τις λοιπές Ορθόδοξες Εκκλησίες, αντιλαμβανόμενο όμως πάντοτε ως πρωτείο *τιμής*. Επιπλέον, το πρωτείο αυτό χορηγήθηκε στη Νέα Ρώμη, όπως αναφέρουν οι κανόνες (3^{ος} της Β') εξαιτίας της παρουσίας εκεί του βασιλιά και της συγκλήτου. Ωστόσο ακόμη και μετά την απώλεια από την Κωνσταντινούπολη του ρόλου της πρωτεύουσας του Ορθόδοξου βασιλείου, ακόμη και κάθε τίτλου πρωτεύουσας τον 20^ο αι. και επομένως, μετά την απώλεια των κανονικών ερεισμάτων για το πρωτείο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως οι άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες δεν έθεταν υπό αμφισβήτηση το πρωτείο τιμής του, σεβόμενες την αρχαία παράδοση και έχοντας υπ' όψιν την περίπλοκη πολιτική κατάσταση των χριστιανών στην Τουρκία. Ωστόσο οι απόπειρες του Φαναρίου να ερμηνεύει εκείνο το αρχαίο προνόμιο ως πρωτείο *εξουσίας* πάντοτε και απερίφραστα απορρίπτονταν από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες.
2. Η δικαιοδοσία του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, που καθορίσθηκε από την εν Χαλκηδόνι Σύνοδο (29^{ος} της Δ'), επεκτείνεται όχι απλώς επί των εκκλησιών «έν τοῖς βαρβαρικοῖς», αλλά επί των εκκλησιών «έν τοῖς βαρβαρικοῖς Ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι», δηλαδή τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς[31]. Αυτές οι διοικήσεις της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ευρίσκονταν στη Μικρά Ασία και την περιοχή της Θράκης (έδαφος της σημερινής Τουρκίας) και συνεπώς, κατά τον παρόντα κανόνα, επί καμίας άλλης χώρας «βαρβάρων» η δικαιοδοσία Κωνσταντινουπόλεως δεν μπορεί να επεκτείνεται.
3. Οι κανόνες της εν Χαλκηδόνι Συνόδου (9^{ος} και 17^{ος} της Δ') ως ανώτατη δικαστική αρχή αναγνωρίζουν «τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον»[32]. Επομένως, το καθεστώς της Κωνσταντινουπόλεως, που καταγράφηκε στους ως άνω κανόνες α) αφορά μόνον τις τρεις οικείες αυτής διοικήσεις· β) είναι στενώς συνδεδεμένη με τη θέση της ως πρωτεύουσας. Η κατ' επέκτασιν ερμηνεία του παρόντος κανόνα από την Εισαγωγή α) επεκτείνεται μόνον επί του εδάφους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και β) ακόμη και στο έδαφος αυτό δεν έλαβε την επίσημη αναγνώριση.
4. Επομένως, το δικαίωμα της Κωνσταντινουπόλεως να ιδρύει σταυροπήγια επί των εδαφών των άλλων κατά τόπους Αυτοκεφάλων Εκκλησιών δεν έχει οποιαδήποτε βάση: ούτε κανονική, ούτε θεμελιωμένη επί της αρχαίας εκκλησιαστικής παραδόσεως. Επιπλέον, το σώμα του κανονικού δικαίου, το οποίο αναγνωρίζεται από την ίδια την Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, περιλαμβάνει δις επαναλαμβανόμενη **ευθεία απαγόρευση** τέτοιων ενεργειών[33].

Βιβλιογραφία

Бондач. 2011. — Бондач А.Г. Исагога // Православная энциклопедия. т. 27. М., 2011. σ. 50–52. / Μπόντατς Α.Γκ., Εισαγωγή, Ορθόδοξη εγκυκλοπαίδεια.

Ερμιлов. 2014. — Ερμιлов Π.В. Происхождение теории о вселенском первенстве Константинопольского Патриархата // Вестник ПСТГУ. Сер. I. 2014. Вып. 1 (51). σ. 36–53. / Γερμίλοφ Π.В., Η προέλευση της θεωρίας περί του οικουμενικού πρωτείου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Кузенков. 2014. — Кузенков Π.В. Канонический статус Константинополя и его интерпретация в Византии // Вестник ПСТГУ. Сер. I. 2014. Вып. 3 (53). σ. 25–51. / Κουζενκώφ Π.В., Το κανονικό καθεστώς της Κωνσταντινουπόλεως και η ερμηνεία της στο Βυζάντιο.

Кузенков. 2020. — Кузенков Π.В. Понимание «вселенскости» в православной традиции // Причины и вызовы текущего кризиса межправославных отношений: Материалы научно-практической конференции (ПСТГУ, 25–26 февраля 2019 г.). М.: ПСТГУ, 2020. σ. 95–111. / Κουζενκώφ Π.В., Η κατανόηση της «οικουμενικότητας» στην ορθόδοξη παράδοση.

Медведев. 2001. — Медведев Ι.Π. Правовая культура Византийской империи. СПб., 2001. / Μεντβιέντεφ Ι.Π., Ο νομικός πολιτισμός της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Правила. 2000. — Правила Святых Апостол, Святых Соборов, Вселенских и Поместных, и Святых Отец с толкованиями. М., 2000 (репр.). Κн. 1–4. / Οι Κανόνες των Αγίων Αποστόλων, των Αγίων Συνόδων, Οικουμενικών τε και Τοπικών και των Αγίων Πατέρων μετά ερμηνειών.

Причины и вызовы. 2020. — Причины и вызовы текущего кризиса межправославных отношений. Материалы научно-практической конференции (ПСТГУ, 25–26 февраля 2019 г.). М., 2020. / Αιτίες και προκλήσεις της τρέχουσας κρίσης στις διορθόδοξες σχέσεις. Πρακτικά επιστημονικού-πρακτικού συνεδρίου.

CIC. 1954. — Codex Iuris Civilis / Edidit P. Krueger. Berlin, 1954.

Collectio. 1852. — Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum: Ecloga Leonis et Constantini; Epanagoge Basilii, Leonis et Alexandri / Ed. C.E. Zachariae a Lingenthal. Leipzig, 1852.

LSJ. 1996. — Liddell H.G., Scott R., Jones H.S. A Greek-English Lexicon. Oxford: Clarendon, 1996.

Schminck. 1986. — Schminck A. Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern. Frankfurt am Main, 1986.

Apostolos of Derkon. 2020. — <https://orthochristian.com/128904.html>

Βαβούσκος. 2018. — Βαβούσκος Α. Περί ιδρύσεως πατριαρχικών σταυροπηγίων. 2018.

<https://orthodoxia.info/news/περί-ιδρύσεως-πατριαρχικών-σταυροπηγίων/>

Ελπιδοφόρος. 2014. — Έλπιδοφόρος Λαμπρινιάδης, μητρ. Προύσης. *Primus sine paribus*:

Απάντησις εἰς τὸ περὶ πρωτείου κείμενον τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. 2014. <http://www.ec-patr.org>

Κυριαζόπουλος. 2020. — Κυριαζόπουλος Κ. Αυθαίρετη αμφισβήτηση του προνομίου του Οικουμενικού Πατριάρχου για ίδρυση Σταυροπηγίων οπουδήποτε από το Αμμάν. 2020.

<https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/35609>

Σύνταγμα. 1992. — Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων / Ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ.Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ. Ἀθήνα, 1992 (repr.).

Τρωϊάνος. 1989–1991. — Τρωϊάνος Σ.Ν. Ὁ Μέγας Φώτιος καὶ οἱ διατάξεις τῆς «Εἰσαγωγῆς» // Ἐκκλησία καὶ θεολογία. 1989–1991. τ. 10. σ. 489–504.

[1] Βλ. τα Πρακτικά του προσφάτου επιστημονικού συνεδρίου «Αιτίες και προκλήσεις. 2020».

[2] Σύνταγμα. 1992. τ. 2. σ. 582.

[3] Σύνταγμα. 1992. τ. 2. σ. 226.

[4] Σύνταγμα. 1992. τ. 2. σ. 625.

[5] Θα πρέπει να ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν ὅτι στην ελληνική ορολογία οἱ μητροπολίτες καὶ οἱ πατριάρχες ἐπίσης θεωροῦνται ἀρχιεπίσκοποι, δηλαδή πρεσβύτεροι ἐπίσκοποι. Οἱ «αὐτοκέφαλοι» ἀρχιεπίσκοποι διακρίνονται ἀπὸ αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸ ὅτι δὲν ἔχουν υφισταμένους ἐπισκόπους καὶ τυγχάνουν ἐπικεφαλῆς μόνον τοῦ οἰκείου αὐτῶν θρόνου, δηλαδή εἶναι «κεφαλές γιὰ τὸν εαυτὸ τους» (αὕτη εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἐρμηνεία τοῦ τίτλου «αὐτοκέφαλος»).

[6] Στὴν ἐρευνα χρησιμοποιήθηκε ἡ βασικὴ συλλογὴ ἱερῶν κανόνων τῶν Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἑλλάδος, ποὺ ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1852–1859 ἀπὸ τοὺς Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλή καὶ τὸ ἐπανεκδιδόμενο πολλακίς «Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, συν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων, ἐγκρίσει τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» (ἐπανέκδοση: Σύνταγμα. 1992).

[7] Σύνταγμα. 1992. τ. 2. σ. 40–41.

[8] Ο Καταστατικός Χάρτης της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ρωσίας. κεφ. Δ, παρ. 10.

[9] Σύνταγμα. 1992. τ. 2. σ. 41–42.

[10] Σύνταγμα. 1992. τ. 3. σ. 265.

[11] Σύνταγμα. 1992. τ. 4. σ. 535.

[12] Η έννοια «οικουμένη» και «Ρωμαϊκή αυτοκρατορία» συχνά εμφανίζονται ως συνώνυμα, λ.χ. στην Καινή Διαθήκη (Λουκ. 2.1, Πραξ. 17.6, 24.5). Άλλα παραδείγματα: LSJ. 1996. p. 1205.

[13] Αξιοπερίεργο είναι ότι ακριβώς αυτό το χωρίο από το Βαλσαμώνα (με παράλειψη όμως του τέλους της φράσεως!) παρατέθηκε ως «κανονικό τεκμήριο» που επιβεβαιώνει τα δικαιώματα της Κωνστ?